

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

INVESTITSIYA TUSHUNCHASI VA UNING IQTISODIY MOHIYATI

Kuanishova Aydana Bakmirzayevna

Toshkent Amaliy fanlar universiteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola investitsiyalarning mohiyatini o'rganadi, shu bilan birga, uning iqtisodiy o'sish va rivojlanishdagi asosiy rolini tahlil qiladi. U investitsiyalarning xilma-xil shakllarini, investitsiya qarorlariga ta'sir etuvchi omillarni va kapitalni shakllantirish bilan bog'liq hal qiluvchi iqtisodiy ta'sirlarni ko'rib chiqadi. Har tomonlama tahlil qilish orqali maqola investitsiyalarning mahsuldarlikni oshirish, ish o'rınlarini yaratish, texnologik taraqqiyot va umumiy iqtisodiy farovonlikning harakatlantiruvchi kuchi sifatida ahamiyatini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Investitsiyalar, iqtisodiy o'sish, kapital shakllanishi, unumdarlik, ish o'rınlarini yaratish, texnologik taraqqiyot, foiz stavkalari, davlat siyosati, biznes ishonchi, asosiy investitsiyalar, inventar investitsiyalari, inson kapitali, intellektual mulk.

Investitsiya iqtisodiy faoliyatning asosi bo'lib, kelajakda daromad olish yoki qiymatni oshirishni kutish bilan aktivlarni sotib olish uchun resurslarni, odatda pulni jalb qilish harakatini ifodalaydi. Investitsion akt ko'pincha moliyaviy bozorlar bilan bog'liq bo'lsa-da, kontseptsiya oddiy aktsiyalarni sotib olishdan tashqariga chiqadi. U iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi, mehnat unumdarligini oshiradigan hamda jismoniy shaxslar va korxonalar uchun imkoniyatlar yaratadigan keng ko'lamli faoliyat turlarini o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada investitsiyalar tushunchasi, uning iqtisodiy mohiyati, asosiy turlari, ta'sir etuvchi omillari va iqtisodiy farovonlikka tanqidiy ta'siri o'rganiladi.

Investitsiya lotinchada investio — „o'rash“ ma'nosini bildiradi. Investitsiya — iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida o'z mamlakatida yoki chet ellarda turli tarmoqlarga, ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarga, innovatsiya, tadbirkorlik loyihalari uzoq, muddatli kapital kiritish (qo'yish). Pulning vaqt (zamon)ga bog'liq qiymati nazariyasiga ko'ra, investitsiya kelajakda naf olish maqsadida mablag'lar qo'yishdir. Investitsiya kapitalni muayyan muddatga bog'lashni yoki band qilishni bildiradi.

Investitsion muhit-bu u yoki bu xo'jalik tizimini investitsiyalashni imkoniyatlari va jozibadorligini oldindan belgilab beruvchi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, madaniy, tarixiy, moliya, boshqaruva shart-sharoitlarni umumlashgan tavsifidir.

O'zbekistonda asosiy kapitalga investitsiyalar o'sish tendensiyasiga ega bo'lib borayotgani investitsiya muhitining qulayligidan dalolat beradi. Bunday investitsiya holati iqtisodiy o'sish texnologik darajasini tezkor o'zgartirish imkoniyatini berib kelmoqda. Ko'plab ekspertlarning fikrlariga qaraganda, o'sish sur'atlarini yanada oshirib borish taqozo etilmoqda. Investitsiyalarning bunday o'sish sur'atlari investorlar uchun qulay muhit yaratilganligi, investitsiya dinamikasi va tarkibiga ta'sir ko'rsatadigan jami iqtisodiy, huquqiy, tashkiliy, siyosiy va ijtimoiy sharoitlar bilan belgilanadi. Xususan, investitsiyalar importining oshib borayotganligi ham bundan dalolat berib turibdi. Ijobiy investitsiya muhitini yaratish vazifasini hal qilgan holda iqtisodiyotning globallashuvi jahonda mavjud investitsiya resurslaridan foydalanishni kengaytirgan holda shu orqali investitsiya retsipyentlari o'rtasidagi raqobatni kuchaytirishini ko'zda tutish muhim. Mos ravishda, agar biz tashqaridan qo'yilmalar hajmini oshirishni xohlasak, ular uchun raqobatchilardan ko'ra yaxshiroq sharoitlarga ega bo'lishimiz kerak. Bunda nafaqat

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

xorijiy, balki milliy investitsiya resurslari ham ko‘zda tutilmoxdaki, ularning chet elga «oqib ketishi» ular uchun o‘z mamlakatida yaratilgan muhit unchalik qulaymasligini ko‘rsatadi. Mintaqalar investitsiya muhitining mazmuni quyidagilar hisoblanadi:

- ob’ektiv omillar;
- iqtisodiyotning turli darajalari bo‘yicha investitsiya muhitini tabaqlashtirish;
- milliy iqtisodiyot investitsiya muhitining mintaqalar investitsiya muhitlari
- majmuiga olib kelmasligi (sinergizm xossasi);
- mintaqa iqtisodiy tizimiga investitsiya muhitini kiritish;
- ma’lum sharoitlar oqibati sifatida turli risklarning vujudga kelishi.

Xorijiy investitsiyalarni jalg qilish O‘zbekiston Respublikasi davlat investitsiya siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Ko‘plab davlatlar uchun mahalliy tabiiy xomashyo va mehnat resurslari bilan uyg‘unlashgan chet el investitsiyalari makro va mikro darajada investitsiyalar rolini o‘ynab, davlatning tezkor iqtisodiy o‘sishi uchun katalizator bo‘lib xizmat qiladi. Chet ellik sarmoyadorlar o‘zlarining investitsiyalariga qo‘sishma ravishda mamlakatga sivilizatsiyalashgan bozor elementlarini olib kelmoqdalar: yuqori sifatli menejment, boshqaruv tajribasi, marketing, innovatsion resurslar, axborot texnologiyalari, xalqaro hamkorlik va hamkorlik standartlari, ular o‘rnatgan aloqalar va savdo yo‘nalishlari orqali jahon bozoriga kirish.

O‘zbekiston Respublikasining “Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to‘g‘risida” gi O‘RQ-598-son 25.12.2019 qonuni qabul qilingan bo‘lib ushbu qonun «Chet el investitsiyalari to‘g‘risida»gi, «Investitsiya faoliyati to‘g‘risida»gi va «Chet ellik investorlar huquqlarining kafolatlari va ularni himoya qilish choralarini to‘g‘risida»gi qonunlarning asosiy qoidalarini o‘zida birlashtiradigan yagona konsolidatsiyalashgan hujjat hisoblanadi va xalqaro shartnomalarga muvofiq xorijiy investorlarning huquqlarini himoya qilish va kafolatlarini ta’minlash bo‘yicha kompleks choratadbirlarni yaratib berilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 29 dekabrdagi Oliy Majlisga murojaatnomasida "iqtisodiy o‘sishga, avvalo, raqobatdosh sanoat zanjirlarini yaratish hamda bunday loyihalarga investitsiyalarni ko‘paytirish orqali erishiladi" deb ta‘kidlab o’tgan edi.

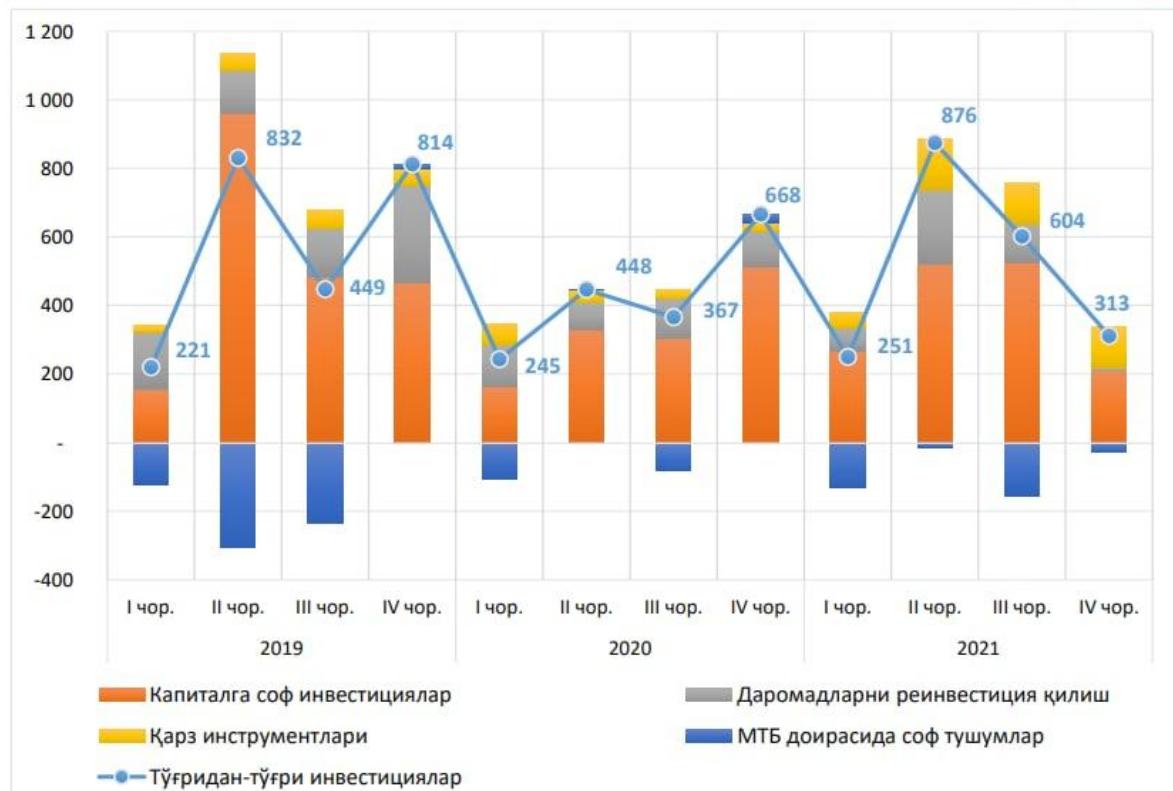
1-rasm. O‘zbekistonda 2021-yilda investitsion faoliyat

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

ТҮГРИДАН-ТҮГРИ ИНВЕСТИЦИЯЛАР КОМПОНЕНТЛАРИНИНГ ЎЗГАРИШИ

(млн. доллар)

Investitsion faoliyatning maqsadi jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishining yuqori darajasiga erishish bo'lsa, uning vositalari bo'lib investitsiya, investitsion salohiyat hamda investitsiya jarayonlari hisoblanadi. Investitsion qo'yilmalardan daromad olish, mavjud kapitalni hamda investitsion resurslarni ko'paytirish va ulardan samarali foydalanish shartsharoitlarini yaratish investitsion faoliyatning natijasi sifatida baholanadi.

Shuningdek, investitsiya faoliyati: 1) mustaqil faoliyat; 2) mol-mulk hamda mulkiy huquqlarni investitsiya qilish; 3) tavakkalchilikka muvofiq; 4) foya olish yoki boshqa ijobjiy samaraga erishishga yo'naltirilgan; 5) muayyan huquqiy shaklda amalga oshiriladigan; 6) investitsiya vositalaridan maqsadli foydalanishni ifodalovchi; 7) bir necha bosqichlarda amalga oshirilishi kabi o'ziga xos belgilari bilan boshqa faoliyat turlaridan ajralib turadi.

Boshqa faoliyat turlari kabi investitsiya faoliyati ham muayyan shaxslar doirasi tomonidan amalga oshiriladi. Mazkur shaxslar doirasi investitsiya faoliyati subyektlarini tashki etadi. Investitsiya faoliyati subyektlarini turli darajadagi investorlar sifatida ta'riflashimiz mumkin bo'lib, bularga ushbu faoliyatni amalga oshiruvchi jismoniy va yuridik shaxslar, tadbirkorlik subyektlari, davlat boshqaruvi hamda mahalliy davlat hokimiyati organlari, xorijiy davlatlar, ularning ma'muriy organlari, xalqaro tashkilotlar, xorijiy davlalarning jismoniy va yuridik shaxslari, shuningdek fuqaroligi bo'limgan yuridik shaxslarni kiritish mumkin.

Investitsiyaning iqtisodiy mohiyati bir qancha omillarga borib taqaladi:

1. Kapitalni shakllantirish. Investitsiyalar kapitalni shakllantirishning markazida, zavodlar, uskunalar, infratuzilma va texnologiya kabi yangi kapital tovarlarni yaratish jarayonidir. Kapital

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

zaxiralariga qo'shilgan bu qo'shimchalar iqtisodiyotning ishlab chiqarish quvvatini oshiradi, iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi.

2. Hosildorlikning oshishi. Yangi texnologiyalar, mashinalar va infratuzilmaga sarmoya kiritish samaradorlik va unumdarlikni oshirishga olib keladi, bu esa korxonalarga kamroq resurslar bilan ko'proq mahsulot ishlab chiqarish imkonini beradi. Bu esa xarajatlarning kamayishi, foydaning oshishi va iqtisodiy mahsulotning ko'payishiga olib keladi.

3. Ish o'rınlarini yaratish. Korxonalar yangi korxonalar va kengayishlarga sarmoya kiritar ekan, ular yangi ish o'rınlarini yaratadilar, iqtisodiy faollikni rag'batlantiradilar va umumiyl bandlik darajasini oshiradilar. Bu ish haqining oshishiga, iste'mol xarajatlarining oshishiga va iqtisodiy o'sishga olib keladi.

Investitsiyalarning bir qancha turlari mavjud:

Real investitsiyalar – ko'chmas mulk, yer, asbob-uskunalar, qimmatbaho metallar kabi moddiy aktivlarga investitsiya qilish.

Moliyaviy investitsiyalar – aktsiyalar, obligatsiyalar, depozitlar, investitsion fondlar, kriptovalyuta kabi moliyaviy vositalarga sarmoya kiritish.

To'g'ridan-to'g'ri sarmoya (to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar) – biznes yoki loyiha bevosita sarmoya kiritish.

Portfel investitsiyalar – investitsiya portfelini shakllantirish, turli aktivlar to'plamiga investitsiya qilish.

Investitsion qarorlarga ta'sir etuvchi bir qancha omillar mavjud:

- Foiz stavkalari. Pastroq foiz stavkalari investitsiyalarni rag'batlantiradi, chunki qarz olish yanada qulayroq bo'ladi. Aksincha, yuqori foiz stavkalari qarz olish narxini oshiradi, bu esa investitsiyalarni potentsial ravishda to'xtatadi.
- Iqtisodiy o'sish. Kuchli iqtisodiy o'sishni kutish korxonalarni kelajakdagi foyda olish potentsialiga ishongan holda kengaytirish va yangi korxonalarga sarmoya kiritishga undaydi.
- Hukumat siyosati. Soliq imtiyozlari, infratuzilmani rivojlantirish va me'yoriy-huquqiy baza kabi siyosatlar investitsiya qarorlariga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Qo'llab-quvvatlovchi siyosat investitsiyalarni rag'batlantiradi, chekllovchi siyosat esa unga to'sqinlik qilishi mumkin.
- Ishbilarmonlik ishonchi. Iqtisodiy istiqbolga va kelajakdagi rentabellikka ishonch investitsiya qarorlarini qabul qiladi. Kam noaniqlik va qulay shart-sharoitlarga ega kuchli biznes muhitini ko'proq investitsiyalarga yordam beradi.
- Texnologik yutuqlar. Yangi texnologiyalar va innovatsiyalar yangi investitsiya imkoniyatlarini ochib, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin, chunki korxonalar ushbu yutuqlarni qabul qilishga va ulardan foydalanishga intiladi.

Investitsiyalarning iqtisodiy farovonlikka ta'siri ko'p. Investitsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning asosiy omili hisoblanadi. Iqtisodiyotning ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish va

ILM FAN XABARNOMASI

Ilmiy elektron jurnali

innovatsiyalarni rag'batlantirish orqali investitsiyalar ishlab chiqarish, daromad va turmush darajasini barqaror o'sishiga olib keladi. Investitsiyalar yangi ish o'rinlarini yaratadi, ishsizlikni kamaytiradi va jismoniy shaxslar uchun ko'proq iqtisodiy imkoniyatlar yaratadi. Bu daromadlarning oshishiga, iste'mol xarajatlarining ko'payishiga va yanada iqtisodiy o'sishga olib keladi. Ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga investitsiyalar texnologik taraqqiyotni kuchaytiradi, yangi mahsulotlar, xizmatlar va sanoatning yaratilishiga olib keladi, innovatsiyalar va iqtisodiy taraqqiyotga yordam beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, investitsiyalar nafaqat moliyaviy resurslarni taqsimlash harakati, balki iqtisodiy taqdirni belgilovchi qudratli kuchdir. Bu iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ish o'rirlari yaratish, innovatsiyalarni rag'batlantirish va turmush darajasini oshirishda muhim rol o'yaydi. Investitsiyalar kontseptsiyasini, uning iqtisodiy mohiyatini va investitsiya qarorlariga ta'sir etuvchi omillarni tushunish siyosatchilar, biznes va jismoniy shaxslar uchun juda muhimdir. Qo'llab-quvvatlovchi siyosatlar, innovatsiyalarni rag'batlantirish va uzoq muddatli istiqbollarni rag'batlantirish orqali qulay investitsiya muhitini yaratish orqali jamiyat yanada farovon va barqaror keljakni qurish uchun investitsiya kuchidan foydalanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Мирзиёев Ш.М. Указ Президента Республики Узбекистан от 7 февраля 2017 года № УП-4947 «О стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан». // «Народное слово» от 8 февраля 2017 г.
2. Rahmonova, Sitorabonu Bahodir Qizi INVESTITSIYA FAOLIYATINI RAG'BATLANTIRISHDA DAVLATNING ROLI // ORIENSS. 2022. № Special Issue 4-2.
3. Arslanbekov S.M. INVESTITSIYA LOYHALARINI MOLIYALASHTIRISHDA NARXLARNI SHAKILLANISHI // Трансформация моделей корпоративного управления в условиях цифровой экономики. 2022. №1.
4. Isayeva Nargiza Xamidovna O'ZBEKISTONDA BARQAROR INVESTITSIYA MUHITINI TA'MINLASHIQTISODIYOTNING RIVOJLANISH OMILIDIR // SAI. 2024. №Special Issue 24.
5. Fozilbekov, Bekzod Tohir O'G'Lи INVESTITSION FAOLIYAT TUSHUNCHASI VA UNING TASNIFLANISHI // ORIENSS. 2022. №4
6. N. Ochildiyeva, N. Omonova O'ZBEKISTONDA INVESTITSIYA MUHITI JOZIBADORLIGINI OSHIRISHNING HUQUQIY MEYORLARI // SAI. 2022. №A8.